

Kibera: overleven naar een betere toekomst (2009)

In september 2009 bracht Eric Schlangen een bezoek aan Kibera, de grootste slum van Nairobi, Kenia en de op één na grootste van heel Afrika. In dit artikel vindt u achtergrond informatie over deze stad in een stad en een verslag van enkele leefbaarheidsprojecten die daar in gang zijn.

HabiPro verzorgt studiereizen op maat naar diverse steden binnen en buiten Europa. Onderwerpen bij deze reizen zijn leefbaarheid, participatie, ecologie, wonen, welzijn en zorg.

Dichtbevolkt

Kibera betekent "Bos" of "Wildernis" in het Nubisch. Het is de grootste krottenwijk (slum) van Nairobi en de tweede - grootste stedelijke krottenwijk in Afrika. Er wonen naar schatting 1.2 miljoen mensen. De slum ligt ongeveer 5 kilometer ten zuidwesten van het stadscentrum van Nairobi. Met een oppervlakte van tweeënhalve vierkante kilometer, vertegenwoordigt Kibera minder dan 1% van het totale gebied van Nairobi, maar huisvest meer dan kwart van zijn bevolking, bij een geschatte dichtheid van 2000 personen per hectare. Ter vergelijking: Amsterdam heeft 45 inwoners per hectare (heel Nairobi heeft er ongeveer 42 per hectare). De dichtstbevolkte wijk van Nederland is Voorhof in Den Haag met ongeveer 100 inwoners per hectare, Kibera dus 20 keer zoveel.

In een huis op de bovenstaande foto zijn ongeveer 6 tot 8 kamers. In elk van deze kamers kan een gezin wonen met vier tot 8 mensen. In elk gebouwtje kunnen dus tot ruim zestig mensen wonen. De grootste problemen zijn dus eenvoudig voor te stellen: gebrek aan hygiëne door het ontbreken van goede sanitaire voorzieningen en oplopende spanningen door het gebrek aan middelen en privacy.

Oorsprong

Na de eerste wereldoorlog kregen Nubische soldaten die aan de zijde van de Britten hadden gevochten als dank voor hun inzet percelen bosland aan de rand van Nairobi. Ze konden niet meer terug naar hun oorspronkelijke woongebied omdat zij niet meer pasten in de stammencultuur die daar heerste. Aanvankelijk woonden zij zelf in deze woningen maar vanaf de vroege jaren '70 zijn de eigenaars van de woningen ze gaan exploiteren voor de verhuur aan de armste inwoners die op de gewone markt geen woonruimte kunnen bemachtigen, in

beduidend grotere aantallen dan eigenlijk was toegelaten.

Gespannen situatie

Kenia was in 1963 inmiddels onafhankelijk geworden. Nieuwe wetgeving maakte de meeste gebouwen in Kibera tot illegale huisvesting. Desondanks bleven de mensen daar leven. De huurders kunnen zich de legale huisvesting niet veroorloven en vinden de tarieven die in Kibera worden gevraagd betrekkelijk betaalbaar. Het aantal inwoners van Kibera is zodoende ondanks zijn illegale aard blijven stijgen. Tegen 1974 overheersten de leden van de Kikuyu stam de bevolking van Kibera. Zij hadden controle over ambtelijke posities gekregen, en genoten politieke bescherming. Kikuyu landeigenaren worden tot op heden beschermd door de lokale regering. Bij de laatste verkiezingen in december 2007 sloeg de vlam in de pan toen president Kibaki werd herkozen. De oppositie, voornamelijk Luo's, claimde dat Kibaki had gefraudeerd en jonge mannen trokken met machetes de Kikuyu wijken in en vermoordden vele honderden mensen. In andere steden zoals Kisumu en Naivasha belaagden de Kikuyu leden juist de Luo's. Het leidde uiteindelijk tot bemiddeling vanuit de VN toen Kofi Anan probeerde de partijen weer wat tot elkaar te brengen. De broze vrede en de regering van nationale eenheid die toen ontstond staat nog steeds voortdurend onder druk.

Binnen Kibera ontwikkelden zich al snel wijken met een bepaalde Keniaanse etnische achtergrond. Veel nieuwe inwoners komen uit plattelandsgebieden met chronische onderontwikkeling en overbevolking. De multi-etnische aard van de bevolking van Kibera, versterkt door het wonen in stamverband, zien we ook terug in de Keniaanse politiek. Dat heeft ertoe geleid dat Kibera ontvankelijk is voor etnische conflicten. De Keniaanse overheid bezit al land waarop Kibera zich bevindt, maar zorgt tot op heden niet voor openbare nutsvoorzieningen in de slum. Geen basisdiensten, scholen, klinieken, waterleiding of toiletten worden openbaar verleend. Er lopen wel enkele waterleidingen tot in Kibera, maar die worden gerund door particulieren die het water verkopen aan de inwoners van de wijk.

Kibera ondergaat nu een intensief krottenwijk verbeteringsproject. De overheid, de V.N.-HABITAT en een groot aantal NGO's, doen een poging tot structurele verbetering van de huisvesting en de gezondheidszorg. Blijvende bron van problemen en juridisch getouwtrek daarbij is dat de eigendoms en gebruikersverhoudingen tussen de overheid (eigenaar van de grond) en de huiseigenaren (huisjesmelkers) niet in overeenstemming geregeld zijn.

Verbetering van leefomstandigheden: herontwikkeling van de krottenwijk. De nieuwe flats die in Kibera worden gebouwd

De Keniaanse overheid, eist het eigendom op van het land waarop Kibera staat. Zij is met een verhuisregeling begonnen die op lange termijn de mensen zal herhuisvesten in nieuwe appartementencomplexen die aan de rand van Kibera worden gebouwd. Telkens wordt een groep bewoners dan geherhuisvest in de nieuwe woningen, waarbij men tracht de informele structuur van die groep intact te laten. Hun oude woningen worden vervolgens gesloopt

waardoor er ruimte voor nieuwbouw vrijkomt. De ontruiming van Kibera zou twee tot vijf jaar in beslag moeten nemen. Het volledige project zou negen jaar vergen en moet alle 2 miljoen inwoners van de slum opnieuw huisvesten. Het project heeft de steun van de Verenigde Naties en van de (Luo) premier Raila Odinga, en om wordt wordt begroot op \$1.2 miljard. De nieuwe gemeenschappen worden gepland met scholen, markten, speelplaatsen en andere faciliteiten. De eerste groep van rond de 1500 mensen werd verhuisd met vrachtwagens op 16 September 2009 en werd opnieuw gehuisvest in 300 onlangs geconstrueerde appartementjes met een maandelijkse huur van rond \$10. Die huur is ongeveer gelijk aan wat ze in de slum betaalden. Wat de overheid niet goed beseftte, is dat er door het tekort aan huisvesting met deze ingreep een ernstige scheefgroei in prijs-kwaliteit verhouding ontstond. Al snel werd duidelijk dat diverse bewoners hun nieuwe woonruimte met winst doorverhuurden en zelf terug in slum trokken. Of die hun familie erbij lieten intrekken om samen de kosten te delen van hun, nu iets ruimere, appartement. Op zich hoeft dat nog geen groot probleem te zijn voor de doelstelling om mensen te herhuisvesten, alleen gaan de relatief rijkere (maar nog steeds arme) of meer gemotiveerden nu als eerste in de nieuwe woningen. Lastig is echter dat langs deze weg het overzicht verloren gaat over wie nu waar woont en hoe de rechten van bewoners liggen. Dat doel lijkt dus niet gehaald te worden. Bovendien ligt het tempo veel lager dan gepland. In het tempo waarin het nu gaat, zal het hele project bijna duizend jaar duren in plaats van de geplande negen jaar.

Het herontwikkelingsproces is juridisch aangevochten door meer dan 80 mensen en het Keniaanse Hoge Hof heeft verklaard dat de overheid moet wachten met slopen tot de zaak in oktober dient, tenzij mensen al vrijwillig daarvoor weggaan. De 80 klagers zijn een mengsel van middenklasse eigenaars en ingezetenen Kibera en zij beweren dat het land in Kibera van hen is en dat de overheid dus geen recht heeft de huizen te vernietigen. De Nubische gemeenschap, die bijna 100 jaar op het land heeft geleefd, is ook teleurgesteld met de regeling en één oudere heeft gezegd dat zij liever zien dat de huidige huisvesting verbeterd zou worden in plaats van gesloopt.

Leefbaarheidsprojecten

Intussen gaan de inwoners zelf ook aan de slag, soms gesteund door overheid of NGO's met het verbeteren van hun omstandigheden. Veel van deze projecten starten vanuit de wens iets goeds te doen én een manier van inkomen te verkrijgen. De verschillende projecten die er ontstaan zijn daardoor weinig transparant. Stichtingen doen goed werk en krijgen daarvoor op enig moment ook giften en subsidies in de vorm van geld of materialen en levensmiddelen. Het is bijna onmogelijk om te zien of alle hulp ook aankomt op de juiste plek, maar kijkend bij een aantal projecten werd me duidelijk dat er veel goeds gedaan wordt. Diverse jonge mensen die ik sprak hadden een enthousiaste en hoopvolle motivatie voor "hun" project. En natuurlijk liepen zij in relatief mooie kleding en werden afwisselend met bewondering, respect of afgunst bekeken door mensen waar we langs liepen.

Openbare toiletten

Kibera wordt zwaar verontreinigd door menselijk afval, huisvuil, roet, stof, en ander afval. De krottenwijk is vervuild met menselijke en dierlijke faecaliën, dankzij het open rioleringsstelsel en het frequente gebruik van „vliegende toiletten“. Het gebrek aan hygiëne gecombineerd met slechte voeding onder inwoners resulteert in veel ziekten. Men schat dat 400.000 Kenianen met HIV in Kibera leven, één op de drie mensen is HIV seropositief. Er is een start gemaakt met de bouw van openbare toiletten die hygiënisch zijn en van de biomassa die ze verzamelen gas maken waarmee water wordt gekookt dat veilig is voor consumptie. Mensen moeten echter betalen voor het gebruik ervan. Elk toilet kan ongeveer 300 mensen bedienen, er zijn nu zeven gebouwd. Een druppel op een gloeiende plaat. Lopend door de wijk sta je echter hier en daar tot je enkels in de zakjes poep die mensen uit hun huis gooien. Deze ontwikkeling is dus van cruciaal belang voor de hygiëne in de wijk. Nu de herontwikkeling in gang is gezet zullen er waarschijnlijk geen nieuwe openbare toiletten in het oude deel worden gebouwd, terwijl de vertraging in de herontwikkeling alsnog toeneemt en mensen dus waarschijnlijk nog tientallen jaren in deze omstandigheden moeten wonen.

Kibera Tours

Sinds 2007 zijn er enkele organisaties die begeleide tours door de slum organiseren. Kibera Tours is een van de nieuwe organisaties die dit doen, gesteund door Nederlanders die tijdelijk in Nairobi woonden. Martin Oduor begeleidde onze groep. De organisatie belooft dat zijn winsten in de lokale gemeenschap zullen blijven. Martin vertelde dat het doel was inwoners te vermensen, hen niet degraderen. " Wij willen deze plaats ontdoen van zijn mystificatie, dat het zo gevaarlijk en hopeloos is." Oduor liep met ons door de krottenwijk waar hij zelf geboren was. "De mensen zijn arm, maar zij hebben normale levens."

Er klinkt ook kritiek op deze tours. Waar ze in Zuid Afrika dienden om de apartheid aan de kaak te stellen lijkt een politiek correct doel hier te ontbreken. Mensen zouden alleen komen om armoede te bekijken met mensen in de rol van dierentuin dieren. Dat gevoel was echter in ons groepje en in de bewogen verslagen op internet blogs niet terug te vinden. Door te focussen op de goede ontwikkelingen en initiatieven in de slum, bracht het ons vooral een gevoel van hoop op een betere toekomst en bewondering voor mensen die bijna niets hebben en zich toch voor elkaar inzetten.

De inwoners die wij spraken waren trots op wat ze hadden bereikt en vertelden graag over hun hoop en wensen. Die waren vaak eenvoudig, zoals de tuintjes in plastic zakken waarin ze zelf groente en fruit kweekten.

Wat meer organisatie was nodig voor het sieradenfabriekje dat van dierenbotten, meestal koeien of kamelenbotten, kralen, kettingen en sleutelhangers maakte. Oude elektromotoren waren tot machines verbouwd waarmee de botten op maat gezaagd en geslepen werden. De producten werden op de lokale markten verkocht aan toeristen en af en toe direct aan groepjes die hun project met een tour bezochten. Niet alleen waren ze blij met hun verkochte producten maar vooral ook trots om te laten zien wat ze zelf met minimale middelen hadden opgebouwd.

Tunza's Childrens Centre

Tunza betekend in het Kiswahili "met zorg behandelen". In Kibera heeft een groep mensen onder leiding van Mama Tunza een weeshuis opgericht om een aantal van de 100.000 wezen in de slum onderdak, voedsel en onderwijs te bieden. HIV en etnische rellen zijn de belangrijkste oorzaken van de grote aantallen wezen in Kibera. Ze worden deels door de overheid gesteund met lesmateriaal en met giften van onder meer buitenlandse NGO's en door gasten van de tours.

In het weeshuis wonen ongeveer 90 wezen permanent, ze slapen er in 30 bedden, de kleintjes vaak met drie of vier in één bed, de groten met twee of drie. Bovendien komen er nog andere

wezen uit de omgeving naar het schooltje in het weeshuis dat ongeveer 180 kinderen onderwijs biedt. Het succes van het weeshuis zit hem in het feit dat het door mensen uit Kibera zelf gerund wordt. Helaas zijn sommige NGO's uit het buitenland al weer sociaal werkers naar het weeshuis aan het sturen om Mama Tunza te "leren" hoe ze moeilijke kinderen moet opvoeden. Ze vinden haar te zachtaardig en niet consequent. Wij zagen er vooral blije kinderen die ondanks de magere omstandigheden (niet altijd is er eten, je deelt je bed met drie anderen en er is geen goede wasgelegenheden) een veel betere toekomst tegemoet gaan dan de gemiddelde weeskinderen in Kibera. Het is moeilijk voor NGO's om mee te gaan met de lokale mensen en gebruiken, maar toch is dat de enige manier om structurele hulp te organiseren.

Inmiddels is er een kilometer of tien buiten de slum een nieuw weeshuis gebouwd met hulp van een Ierse stichting waar plaats is voor 100 wezen. We zijn hier niet gaan kijken maar de omstandigheden zijn er veel beter dan in het eerste weeshuis. Zij gaan nu ook starten met een project om naast het weeshuis een groentetuin en kippenfarm in te richten zodat Tunza in haar eigen voedselbehoefte kan voorzien. Dit weeshuis heeft geen eigen school maar stuurt de kinderen naar de school in het nabijgelegen dorpje.

De weeskinderen die er alleen voor staan

Zij slapen onder kartonnen dozen in een veilig stukje slum, waarvoor ze de wacht geld moeten betalen dat ze de dag ervoor bij elkaar gebedeld of gestolen hebben. Lijm snuivend tegen de kou en ontbering. De dag brengen ze door bij winkelcentra, bedelend of tassen dragend. Soms wat werk voor lokale handelaren doen zoals erwten doppen. Stelen van eten of geld is erg riskant. Bij gebrek aan een werkend politieapparaat heeft de slum een eigen code ontwikkeld. Dieven kunnen zomaar worden gelyncht door burgerwacht patrouilles. In brand gestoken met een autoband vol benzine om hun nek.

De hevige rellen na de laatste verkiezingen hebben laten zien hoe broos de rust in de slums van Kenia is. Door de wijdverbreide corruptie is het vertrouwen in de politie en ambtenaren tot nul gedaald. Van nabij heb ik gezien hoe wispelturig de rechtspraak is, zelfs in het Hooggerechtshof. Toch zie je ondanks dat hoe mensen er voortdurend het beste van proberen te maken en zelfs nog tijd en energie over hebben om voor hun minder gefortuneerde burens te zorgen. Als we deze mensen maar de erkenning en de mogelijkheden bieden om hier zelf vorm aan te geven, kunnen ze hun eigen toekomst blijven bouwen.

[Kibera Tours](#)

[Link naar het nieuwe Tunza weeshuis](#)